

This is a pre-print copy. For the final version, please see and refer to Reuneker, A. (2022). Hoe we *als* en *dan* gebruiken. In *VakTaal 1-2022*, 26.

Hoe we *als* en *dan* gebruiken

De '*als-dan-zin*' is een ogenschijnlijk simpele constructie die we de hele dag door gebruiken om allerhande redeneringen te expliciteren — van 'Als het regent, neem ik een paraplu mee' tot aan 'Als minister De Jonge strengere maatregelen had getroffen, dan zaten we nu niet wéér met de gebakken peren'. De volgorde van de voorwaardelijke bijzin (*als...*) en hoofdzin (*dan...*) en hun mate van integratie zijn twee van de vele aspecten van de grammatica die ons inzicht kunnen geven de manier waarop we in het Nederlands voorwaardelijke gedachten uiten, bijvoorbeeld om een ander te overtuigen van onze redeneringen.

De volgorde van hoofd- en bijzin hangt samen met de tekstsoort: gaat het om geschreven of gesproken Nederlands? En formele of informele tekst? Uit een uitgebreide corpusanalyse blijkt dat de zinsinitiële *als*-zin, zoals eerder al werd aangenomen, het meest frequent is, maar dat zinsfinale *als*-zinnen – 'ik neem een paraplu mee als het regent' – veel frequenter waren dan gedacht, vooral in geschreven teksten.

Ook de mate waarin hoofd- en bijzin vervlochten zijn, hun 'syntactische integratie', bleek samenhang te vertonen met modus en register. In geïntegreerde voorwaardelijke zinnen, zoals '*Als* je op het knopje drukt, gaat het licht aan', neemt de voorwaardelijke bijzin (*als*) de eerste zinsplaats in en vertoont de hoofdzin inversie van persoonsvorm en onderwerp ('gaat het licht aan' in plaats van 'het licht gaat aan'). Een minder geïntegreerde variant wordt gekenmerkt door een resumptief patroon, waarmee met *dan* een soort bruggetje tot de *als*-zin wordt geslagen: '*Als* de butler schoenmaat 44 heeft, *dan* moet hij het gedaan hebben'. Deze variant wordt in dit voorbeeld gebruikt om de *als*-zin als argument voor een conclusie te presenteren. In de laatste, niet geïntegreerde variant, zoals in 'Als je zin hebt, we zoeken nog een dubbelpartner', vertonen hoofd- en bijzin geen enkel teken van integratie. Dit patroon was sterk in de minderheid en de onderzoeksgegevens lieten zien dat de grootste hoeveelheid te vinden is in gesproken teksten. Dat is niet vreemd, omdat daarin ook intonatie een rol speelt en omdat het bij deze variant eigenlijk nooit gaat om oorzakelijke verbanden of een verband tussen argument en conclusie. Het gaat eerder om 'pragmatische relaties'; 'we zoeken nog een dubbelpartner' is geen gevolg van 'je hebt zin' en ook geen conclusie op basis van een argument. 'Zin hebben' wordt niet als voorwaarde gesteld, maar als context geschetst voor het doen van het verzoek om mee te tennissen. Vooral in de politiek, zo bleek, gebruikt men deze constructie als beleefdheidsstrategie, zoals in 'Voorzitter, als ik nog even wat mag zeggen, de heer Rutte heeft het duidelijk niet goed begrepen'.

Voorwaardelijke *als*-constructies worden gebruikt om te redeneren en om te argumenteren. Hun grammatica is afhankelijk van teksttype en het type relatie tussen hoofd- en bijzin is van invloed op de conclusies waarop wordt aangestuurd. Het artikel toont aan dat de grammatica van Nederlandse voorwaardelijke *als*-constructies een belangrijke rol speelt bij het gebruik en de argumentatieve analyse ervan.

Alex Reuneker is UD aan de universiteit van Leiden. Op 30 oktober 2021 won hij de Academische jaarprijs voor het beste taalkundige artikel over het Nederlands voor zijn artikel 'Clause order and syntactic integration patterns in Dutch conditionals' (*Linguistics in the Netherlands* 37, 2020) over de zinsvolgorde en syntactische integratiepatronen in voorwaardelijke zinnen. Op 26 januari 2022 promoveerde hij op het proefschrift 'Connecting Conditionals', waarin nog meer grammaticale eigenschappen van voorwaardelijke constructies en hun relatie tot betekenis worden onderzocht.